

"Temel eğitim araştırmalarında neredeyiz?"den "üniversite eğitiminin neresindeyiz?"e

M. Kemal Adatepe

Geçtiğimiz günlerde, 10 Mart 1990 ve 14 Nisan 1990 tarihlerinde, *Cumhuriyet Bilim Teknik* dergisinin 157. ve 162. sayılarında, Türkiye üniversitelerinde temel bilim araştırmalarının konumu ve sorunların çözümüne ilişkin bir söyleşi ile, bu söyleşi sırasında öne sürülen bazı görüşleri eleştiren iki yazı yayımlandı.

Cumhuriyet Bilim Teknik dergisinin 157. sayısındaki "temel bilim araştırmalarının neresindeyiz?" başlığını taşıyan söyleşi ve bu söyleşideki bazı görüşleri eleştiren "üniversite eğitiminin neresindeyiz?" başlığını taşıyan yazıların içeriğini burada yeniden ele almak istemiyoruz. Ancak, Türkiye üniversitelerinin sorunlarının ve bu sorunlara çözüm arayışının yoğunluk kazandığı bu günlerde řu soruyu sormaktan da kendimizi alamıyoruz :

Yerküresi ve insanların "yaratılışlarını" açıklama uğraşısındaki Çin - Önyasya - Mezopotamya halklarının öykülerinden, mitlerinden, özgün dünya görüşlerinden şekillendiğı, Thales'den Heraklitos'a kadar uzanan İyonya okuluna; Hintli düşünür Kapila'dan Demokritos'a; Epikuros'dan Hellen idealizminin kurucularından Platon'a; Aristoteles'den, yepyeni bir çağ açan Danteler'e, Brunolar'a, Compellalar'a, Galileolar'a, Leonardolar'a; Hutton'dan Lyell'e; Hegel'den Marx'a; Darwin'den Leakey'e kadar; insanlığın tarihiyle, kültür mirasının eşsiz zenginlikleriyle dopdolu, çağdaş yaşam felsefesinin temeli olan "bilim" in neresindeyiz?

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin 23 Ocak 1990 tarihinde toplanan Fakülte Kurulu'nda oybirliğı ile kabul edilen ve Üniversite Senatosu'na sunulan "Türkiye Üniversitelerinde Yeniden Yapılanma Hakkında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Görüşleri"nde¹ «... Yapmak istediğimiz, yeni bir yasal düzenlemeden etkilenecek kurumlardan biri olan fakültemizin istek ve görüşlerini, bizden talep edilmemiş olsa bile,² hiç değılse tarih önünde tescil etmektir...» denmektedir.

Elbetteki üniversitelerin yeniden yapılanmaları konusunda bazı girişimler yapılırken görüşleri istenmeyenler sadece İÜ Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri ve görevlileri değıldir. Özellikle konu üzerinde tartışmaların yoğunlaştığı son aylarda üniversitelerin gelecekte nasıl bir fonksiyona, nasıl bir yapıya sahip olmaları gerektiğı konusunda üst düzey yöneticiler, öğretim üyeleri ve sayılı işadamları tarafından görüşler öne sürülmüş, sınırlı da olsa tartışmalar yapılmıştır. Ancak tüm bu görüşler ve tartışmalardan sonra, aslında başından beri bilinen, fakat Edebiyat Fakültesi Kurulu'nun görüşleriyle somut olarak ortaya çıkan bir gerçek var ki, o da üniversitelerin yapılanması söz konusu olduğunda, üniversite mensuplarının görüşlerinin sorulmaya pek gerek görülmediğidir.

Aslında, halkın ancak yüzde 21.8'inin desteğini sağlayabilen bir siyasi partinin seçtiğı cumhurbaşkanı ve hükümet, üniversite gibi önemli bir konuda işadamları ve üst düzey bürokratlar dururken, öğretim üyelerinin istek ve görüşlerini isteseydi o zaman şaşırarak gerekirdi. Hele kendi dekanlarını ve rektörlerini seçmekten bile aciz olduğunu kabul etmek zorunda kalan bir üniversitenin istek ve görüşlerini, YÖK başkanını, üyelerini ve üniversite rektörleri ile dekanlarını atayarak ya da onaylayarak seçen yüzde 21.8'lik bir desteğe sahip cumhurbaşkanı ve onun hükümeti sormuş olsaydı gerçekten şaşırarak gerekirdi.

«Nabza göre şerbet vermeyin» diyebilen bir fakülte dekanından,³ bugün artık istek ve görüşlerini ancak «hiç olmazsa tarih önünde tescil etmek» durumunda kalan fakülte kurullarına gelen Türkiye üniversitelerinde, aslında bu duruma çok fazla da şaşırılmaması gerekir. Çünkü Menderes iktidarının özerklikten yoksun mevcut üniversiteleri tümüyle denetim altına almak istemesine karşı çıkan öğretim üyelerini «kara cüppeliler» olarak tanımlamasından sonra,⁴ Milli Birlik Komitesi'nin üniversitelere dışardan yaptığı ilk müdahaleyi, 147'ler olayını, İÜ Edebiyat Fakültesi'nden bir grup öğretim üyesi ve görevlisi desteklemiş,⁵ üniversitelere, üniversite dışı emir-komuta zinciri ile işleyen askeri kurumların müdahalelerinin bu ilk desteklenişinden sonra, 12 Eylül döneminde üniversiteler askeri yönetimin üniversiteye müdahalesine, öğretim üyelerinin üniversitelerden uzaklaştırılmasına karşı sessiz kalmış, tepki göstermemiştir. Böylece, Milli Birlik Komitesi'nin üniversitelere sağlamış olduğu "özerklik" 12 Eylül'le birlikte ortadan kalkmış, YÖK ile de üniversitelerin dekanlarını ve rektörlerini kendilerinin seçemeyeceklerine karar verilerek üniversitelerin kaderi tümüyle siyasi ideolojilerin ipoteği altına sokulmuştur.

YÖK'ü üniversitelerin sorunlarının çözümünde bir anahtar olarak gören, başlangıçta ortaya çıkan sorunları, yeni kurulan bir kurumun aksayan yönleri olarak değerlendiren, bunların düzeltilebileceğini düşünenler ise, rektörlerin ve dekanların seçimlerini üniversitelerin yapmaktan aciz olduğunu kabul ettiklerini, başkanı ve üyeleri cumhurbaşkanı ve hükümet tarafından seçilen YÖK'ün "özerklik" kavramını yok ettiğini, üniversiteleri tümüyle varolan siyasi ideolojinin ipoteği altına soktuğunu görememişlerdir. 12 Eylül'ün sağlamış olduğu "rahat ve huzur ortamı" içinde "özgür bilim anlayışı" ile YÖK'ün yönetmeliklerini uygulayan "çağdaş", "laik", "demokrat" "bilim adamları", sadece sınav zamanlarında okuyacakları sınav kağıtlarından yakınmışlar, çalışma yapmaya bu sınav kağıtları yüzünden zaman bulamadıklarını öne sürmüşler, ancak, bunları bile odalarında dedikodu biçiminde yapabilmişlerdir.

YÖK sistemiyle birlikte üniversitelerin özerkliklerinden vazgeçmelerinin ve siyasi ideolojinin ipoteği altına kayıtsız şartsız girmeyi kabul etmelerinin sonuçları bugün artık, kamuoyuna yansıyan sahte diplomalarla, *Biyokimya I* kitabıyla, *Okoume* ağacı konusunda verilen fetvalarla, bilgisayarlarla yayılan İslam mesajlarıyla vb. açık olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Son yıllarda yoğunlaşan türban tartışmalarını ve mescitli, camili üniversiteleri de gözönüne aldığımızda, ortaya önemli bir problem çıkmaktadır : Bugün Türk-İslam Sentezi ideolojisi YÖK sistemi aracılığıyla üniversitelerde nasıl bir konuma ulaşmıştır? Başarıya ulaşabilmesi için gerekli kadroları ne ölçüde oluşturabilmiştir? Bugün yüzde 21.8'lik bir desteğe sahip bir partinin seçtiği cumhurbaşkanı ve kurduğu hükümet, Türk-İslam Sentezi ideolojisi doğrultusunda Türkiye üniversitelerini ve bilimini, oluşturulmak istenen yeni bir yapılanma ile nereye ulaştırmayı düşünmektedir?

Aslında Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu rejim bunalımı ve bu bunalımın üniversitelere etkileri gözönüne alındığında, Türk-İslam Sentezi'nin Türkiye üniversitelerinde ulaştığı konum ve kadrolarını ne ölçüde oluşturduğu sorularını cevaplamak çok zor değildir. Ancak, birkaç örnekle bu soruların cevaplarını güçlendirmek de kanımızca yararlı olacaktır.

İlköğretim öncesi okullardan başlayarak, ilk ve orta dereceli tüm okullarda din derslerinin zorunlu olması ve yaygınlaştırılması, 1981 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin MGK'ya sunduğu, din derslerinin "isteğe bağlı" oluşu ve "laiklik" prensibi ile "vicdan özgürlüğü" konusundaki görüşlerini içeren bir rapor sonucunda bugünkü konumuna ulaşmıştır.⁶ Din derslerini zorunlu kılan, İmam Hatip Okulları'nı yaygınlaştırmayı, İslam Enstitüleri'ni İlahiyat Fakülteleri yaparak sayılarını çoğaltmayı hedefleyen bu raporun hazırlanmasındaki ana felsefeyi ise, eski İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, yeni Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Sabri Akdeniz'in bir kitabında

buluyoruz.⁷ Türk-İslam töresinin çocuktan beklediği görevler arasında, yedi yaşında oruç tutmaya, 10 yaşlarında namaza başlamasını, kızların bluğ [çağı] öncesinde örtünmeye başlamasını, daha da önce erkek çocuklardan ayrılıp, kız çocuklarının kendi aralarında oynaması gerektiğini söyleyen ve bu görüşlerle ilgili ayet ve hadisleri aydınlatıcı ilkeler olarak gösteren yazar⁸ sözlerine, «... Yurdumuzdaki kültür sömürgeciliğinin yüksek öğretimde temsilcileri, ODTÜ, Boğaziçi vb. kültürü benimsemiş fakülteler; bu arada en ileri, katıksız olanları Ankara Devlet Konservatuvarı ve Tiyatrosu ile İstanbul'da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'dir...»⁹ diyerek devam etmektedir.

Adı geçen kurumların bugünkü konumları ortadadır. Ancak biz bu kurumların nasıl kültür sömürgeciliğinden kurtarılacak (!) Türk-İslam töresine uygun öğrenciler yetiştiren kurumlar yapıldığını (ya da en azından yapılmaya çalışıldığını) Üçlü Amfi Mescidi tartışmaları sırasında, ANAP Yozgat Milletvekili Ali Şakir Ergin'in, aralarında adı sahte diploma olayına da karışan YÖK başkan vekili Uygur Tazebay'ın da bulunduğu heyetle ODTÜ'ye giderek «bir kez namaz kılmak için ayrılmış yer bir daha başka bir amaçla kullanılamaz»¹⁰ diyerek verdiği "fetva"yı hatırlatarak açıklamak istiyoruz.

Aslında Türk-İslam Sentezi'nin üniversitelerde ulaştığı "ilmi" düzeyi, birçok üniversite yayını kitabın yanı sıra, en iyi kongrelerde ve toplantılarda sunulan tebliğlerde buluyoruz. Örneğin, 1985 yılında düzenlenen 1. Milli Gençlik Kongresi'ne¹¹ sunulan tebliğler arasında, «... Milli Kültür yerine Evrensel Kültür'den dem vuran fikir yobazları (...) satılmış kalemler...»,¹² «... Atatürkçü görüşte ve Atatürkçe düşüncede dini ve din eğitimi manevi hayatımızın bataryası olarak vasıflamak mümkündür...»,¹³ «... Zaten Batı'nın tümü homoseksüeldir...»¹⁴ gibi "ilmi" görüşleri bulabiliriz.

Benzer birçok "ilmi" yaklaşımın sıralandığı kongrenin sunusunu yapan Selçuk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Halil Cin'in, üniversitenin 1989-1990 öğretim yılı açış konuşmasındaki «... Yetiştirdiğimiz korkak, iki yüzlü, yeteneksiz ve art niyetli naylon aydın tipi, milletimizin müstesna vasıflarından biri olan devlete sadakat ve saygı düşüncesinden yoksundur...»¹⁵ sözlerini de hatırlatarak bir başka "ilmi" toplantıya bakalım.

1987 yılında yapılan "Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu"nda¹⁶ sunulan bildirimler arasında ve tartışmalarda geçen konuşmalarda, «... dinimizin akla ve ilme verdiği önem, onun çağdaşlaşmaya ve çağdaş eğitime verdiği önemin açık belirtisidir...»,¹⁷ «... Buradaki amaç İslami bilginin, orjinal islami gerçeğin çağdaş bir görünüm içerisinde, çağdaş bir elbise içerisinde nasıl ortaya konması meselesidir (...) [İslam] tarihten ibaret değildir. İslam devam edicidir, kalıcıdır. Ancak İslam'ı günümüze ulaştıran tarihi müesseseler eskimektedirler ve zaman içerisinde yenilenmelidirler...»,¹⁸ «İslam hukukunun hicri ilk birkaç yüzyıla ait bir hukuk tarihi olmaktan çıkarılıp güncelleştirilmesi, günümüz insanının problemlerine eğilici ve cevap verici bir anlaşılabilirlikte olması şarttır...»¹⁹ şeklindeki "ilmi" saptamalar belirtilmektedir.

Sanırsanız bu örneklerden sonra Türk-İslam Sentezi'nin YÖK sistemi aracılığıyla üniversitelerde nasıl bir konuma ulaştığı ve kadrolarını ne ölçüde kurduğu sorularının cevapları üzerinde fazla bir söz söylemeye gerek kalmamaktadır.

Bu sorunun cevabını ararken gözönünde tutulması gereken en önemli nokta, Türkiye üniversitelerinin ve biliminin geleceğinin, yüzde 21.8'lik bir desteğe sahip cumhurbaşkanının ve hükümetinin ellerinde olduğudur. Çünkü bugünkü yasalara göre YÖK başkanı ve üyeleri ile üniversite rektörleri ve fakülte dekanlarını cumhurbaşkanı ve hükümeti atayacak ve onaylayacaktır. Üniversitelerin yeniden yapılanması söz konusu edildiğinde,

cumhurbaşkanının ve hükümetinin, rektörler ya da dekanlardan herhangi birisinin kontrolleri dışında seçilmesini kabul edebileceğini düşünemeyiz. Bu nedenle bir süre sonra Genelkurmay Başkanlığı tarafından seçilen üye dışında (görev süresi 2 yıldır) görevleri 8 yıl olan YÖK üyelerinin yeniden belirlenmesi ve benzer şekilde süreleri dolan rektörlerle dekanların atanması sırasında, Türkiye üniversitelerinin ve biliminin kaderi de çizilmiş olacaktır. Yeni bir düzenlemede ise, bu kaderin daha iyiye gideceğini düşünmek bizce saflık olur.

Hatırlanacağı gibi cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gündeme geldiği günlerde yoğunlaşan türban olayları sırasında YÖK ve üniversite yönetimleri kaypak bir tutum sergilemiş, YÖK başkanı kararı üniversitelere bıraktığını açıklarken, ancak özellikle üniversite içinde yoğunlaşan tepkiler sonucu yönetimler türbanı tek tek yasaklamak zorunda kalmışlardır. Artık şu çok açık olarak ortadadır ki, türban başlangıçta iddia edildiğinin aksine tümüyle siyasi bir nitelik taşımaktadır ve türbanın üniversitelerce kabul ya da red edilmesi, sembolik öneminin ötesinde siyasi bir nitelik taşımaktadır.

Benzer şekilde, kamuoyuna yansıyan *Biyokimya 1* kitabı ve Okoume ağacı konusunda verilen fetvalar da tepki görmüş, üstelik hiç de üzerine "vazife" olmayan kişiler, ağacın doğal olamayacağını bilimsel olarak savunmuşlardır. Kısacası, bazı konularda üniversiteler laiklik, bilimsellik vb. kaygılarla Türk-İslam Sentezi'ne direnmektedirler. Bu direnişin gözönüne alınmadığı bir yeniden yapılanma düşünülebilir mi?

Ve önemle gözönünde tutulması gereken bir diğer nokta ise, 1402'lik öğretim üye ve görevlilerinin üniversitelere dönmeye başlamalarıdır. Böylece, var olan cılız direnmelerin güçlenmesi de gündeme gelebilir. Böyle bir olasılığın gözönüne alınmadığı bir yeniden yapılanma sözkonusu olabilir mi? Unutulmamalıdır ki, Türkiye üniversitelerinin yeniden yapılanmasının gündemde olduğu bu günlerde, Türkiye üniversitelerinin ve biliminin geleceği cumhurbaşkanının ve hükümetinin elleri arasındadır. Bu nedenle mütevelli heyetlerinin, paralı öğrenimin vb. gündeme getirilişinin üzerinde iyi düşünmek gerekir. Eğer üniversitelerdeki yeniden yapılanmanın sonucunda okullara türbansız girmek yasaklanırsa, din dersleri zorunlu olarak okutulmaya başlanırsa, daha önce askerler aracılığıyla üniversitelerden uzaklaştırılanlar bu kez yönetmeliklerle yeniden okullardan uzaklaştırılırlarsa, bir şeyleri tarih önünde tescil etmek isteyenler "kıçlarının üzerine" oturtulurlarsa, bizler hiç şaşırılmayacağız.

Nasıl ki, özerklikleri ellerinden alınırken ve dekanlarını, rektörlerini seçmekten aciz olduklarına karar verilirken sesleri çıkmayan, bilimi yalnızca kendilerine kariyer sağlayacağını düşündükleri çalışmaları olarak algılayan hocalarımızın, camili üniversiteler çoğalırken kitaplıkları, kütüphaneleri birer birer kapatmak zorunda kalışlarına; kendileri demokratik haklarına sahip çıkamazken öğrenci dernekleriyle demokratik haklarına sahip çıkmaya çalışan öğrencilerini suçlamalarına; yasak kitap listelerinin bir üniversite anlayışı için yüzkarası olduğu yurtlarda öğrenciler doktorsuzluktan ölebilirken, fahişe muamelesi görürken, güvenliği sağlamanın için "davet" ettikleri güvenlik güçleri «güzel kızlar kendilerine laf atılmasından hoşlanırlar» diyerek sarkıntılık ederken sessiz kalmalarına; sanki bir lütfetmiş gibi öğrenci konseyinden bahsetmelerine; her geçen gün ilk ve orta öğrenimi daha fazla dinsel nitelik kazanan bir ülkede, üniversite öğrencilerinin seviyesinin yükseltilmesi için "seminer vermek/düzenlemek" gibi anlamsız kalan önerilerde bulunmalarına, bir türlü sorunu ancak ilk ve orta öğrenimi yeniden laik bir anlayışla yapılacak yeni düzenlemelerle çözümlenebileceklerini düşünmek istemeyişlerine; benzer bir çok olumsuzluk içinde hâlâ, bir şeyleri tescil edebilmek kaygısıyla, fikirleri sorulmamış bile olsa, sorunların kaynağı olanlara önerilerde bulunmaya çalışmalarına şaşırılmıyorsa.

Tüm bunlardan sonra konumuzun başlığını oluşturan sorulara dönelim. Temel bilim araştırmalarının neresindeyiz? Üniversite eğitiminin neresindeyiz? Özünde çağdaş yaşam felsefesinin temeli olan bilimin neresindeyiz? Çok uzun söze hiç gerek yok. Türkiye

üniversiteleri ve bilimi olarak, atın ağzında kaç diş olduğunu öğrenmek için Aristoteles'in kitaplarına bakıldığı, bir iğnenin deliğinde kaç meleğin olduğunun tartışıldığı bir yerdeyiz. Ve ne yazık ki buraya, temelleri demokrasi ve laiklik ilkeleri üzerine kurulmuş bir ülkenin üniversiteleri ve bilim anlayışından geldik.

Birikim: Aylık sosyalist kültür dergisi, İstanbul, (Temmuz 1990) 15, ss. 64-67.

¹ Adı geçen raporun içeriği için bkz.: *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1990 s. 15.

² altını biz çizdik.

³ Adnan Menderes iktidarı sırasında, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, fakülteyi açış konuşmasında «Nabza göre şerbet vermeyin» dediği için bakanlık emrine alınmıştı. Bkz.: Emre Kongar, *Üniversite Üzerine*, İst.: 1984. s. 27.

⁴ E. Kongar, *göst. yer.*

⁵ *147'ler Meselesi : Beyaz Kitap*, İst.: 1962, s. 106 vd.

⁶ AÜ İlahiyat Fakültesi'nin bu raporu hakkında geniş bilgi için bkz.: B. Bilgin, *Din Bilimi ve Din Eğitimi*, AÜ İlahiyat Fak., Yay. no: 185, Ankara: 1988, ss. 70-72.

⁷ S. Akdeniz, *Toplumumuz ve Eğitimimiz : Toplumun Yeni Nesilleri Nasıl Yetiştirdiğinin İncelenmesi. Türk Toplumunun Bu Konudaki Tutum ve Davranışının Eğitim Toplumbilimi Açısından Yorumu*, İst.: 1982.

⁸ S. Akdeniz, *age*, s. 78.

⁹ S. Akdeniz, *age*, s. 258.

¹⁰ *2000'e Doğru*, 4 (7 Ocak 1990) 2, s. 26.

¹¹ *Selçuk Üniversitesi 1. Milli Gençlik Kongresi : 6-8 Kasım 1985, Konya*, Selçuk Üniversitesi Yay.: 45, Konya: 1987.

¹² M. Önder, *1. Milli Gençlik Kongresi*, s. 258.

¹³ C. Tunç, *1. Milli Gençlik Kongresi*, s. 134.

¹⁴ H. Gümüş, *1. Milli Gençlik Kongresi*, s. 134.

¹⁵ *Cumhuriyet*, (4 Ekim 1989) s. 20.

¹⁶ *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu : 21-23 Ekim 1987*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. no: 35, Samsun: 1988.

¹⁷ *Yükseköğretimde Din Bilimleri*, s. 18.

¹⁸ A. Özdemir, *Yükseköğretimde Din Bilimleri*, s. 81 vd.

¹⁹ A. Bardakoğlu, *Yükseköğretimde Din Bilimleri*, s. 279.